



FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Eshmurod Murtazayev¹

¹Qarshi muhandislik-iqtisodiyot institutining Umumtexnika fanlari kafedrasida dotsenti (murtazaev_70@mail.ru)

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI O'QUVCHILARDA QURUVCHI KASBIGA
OID KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTINI
TAKOMILLASHTIRISH

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДИДАКТИВНОЙ ПОДДЕРЖКИ СТУДЕНТОВ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ
СТРОИТЕЛЬНЫХ КОМПЕТЕНТОВ

IMPROVEMENT OF DIDACTIVE SUPPORT OF STUDENTS OF PROFESSIONAL
EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE FORMATION OF CONSTRUCTION
COMPETENTS

Annotatsiya: Mazkur maqola yangi professional ta'lim muassasalarida ta'lim mazmuni, soni va sifati, ta'lim dasturlari, texnologiyalarining isloh qilinishi o'qitishni sifat va samaradorligini belgilovchi omillar, ularni takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan.

Tayanch so'zlar; ilm, ilmiy, texnik, kashfiyot, taraqqiyot, ta'lim, kasb, qobiliyat, fan, malaka, motivatsion, faoliyatli va kreativlik, hodisa, Kaskad, Zinama-zina, Kouching qonuniyat.

Аннотация: Данная статья посвящена содержанию, количеству и качеству образования в новых учреждениях профессионального образования, реформированию образовательных программ, технологий, факторам, определяющим качество и эффективность обучения, их совершенствованию.

Ключевые слова: наука, научный, технический, открытие, развитие, образование, профессия, способность, наука, умение, мотивация, активность и творчество, событие, каскад, лестница, коучинговое право.

Annotation: This article is devoted to the content, quantity and quality of education in new vocational education institutions, the reform of educational programs, technologies, factors that determine the quality and effectiveness of training, and their improvement.

Keywords: science, scientific, technical, discovery, development, education, profession, ability, science, skill, motivation, activity and creativity, event, cascade, ladder, coaching law.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 13 maydagi “Mehnat bozorida talab yuqori bo‘lgan malakali kadrlarni kasbga tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 394-sonli qarorida “Kasb-hunar kollejlari o‘rta bo‘g‘in mutaxassislar va ishchi kasblar bo‘yicha kadrlar kasb-hunar kollejlariidagi nazariy mashg‘ulotlarni bevosita yirik korxonalar va klasterlarning maxsus tashkil etilgan o‘quv-ishlab chiqarish xonalarida ishlab chiqarishga o‘qitish bilan integratsiyalashtirish prinsipi asosida tayyorlanadi”, deb ta’kidlangan. Prezidentimizning 2019 yil 6 sentabrda “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilindi [1].

Prezidentimizning “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonida “Jamiyat va davlat hayotining barcha sohalarida shiddat bilan rivojlanayotgani islohotlarni mamlakatimizning jahon sivilizatsiyasi yetakchilari qatoriga kirish yo‘lida tez va sifatli ilgariylashini ta’minlaydigan zamonaviy innovatsion g‘oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarga asoslangan holda amalga oshirishni taqozo etadi” deb alohida ta’kidlangan. Prezidentimiz tomonidan sohada tub islohotlarni amalga oshirish va zamonaviy professional ta’lim tizimini barpo etishning maqsad va ustuvor vazifalari, bir so‘z bilan aytganda, sohaning yangi missiyasi belgilab berildi. Ushbu missiya mohiyati yangi sifat va formatda inson resurlarini rivojlantirish, yoshlarda ichki va tashqi mehnat bozori talab qilayotgan amaliy kvalifikatsiyalarni shakllantirish, ularning Vatanga muhabbatini, xalqiga sadoqatini yuksaltirishdan iboratdir. **Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review).** Professional ta’lim jarayoniga so‘nggi yillarda milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish natijasida O‘zbekistonda ishga tushirilgan innovatsion ishlab chiqarish quvvatlari, sanoat, ishlab chiqarish, agrar sohalaridagi yirik korxonalar, innovatsion biznes va tadbirkorlik sub’yektlari, AKT, turizm va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarida zamonaviy texnologik liniyalarni boshqarishda katta tajribaga ega bo‘lgan mutaxassislar, ish yurituvchilar, injener-texnologlar, agronomlar va masterlar jalb etishni taqozo etadi [2].

2020/2021 o‘quv yilidan boshlab, kollejlarda va texnikumlar mehnat bozorining xususiyatlari, ish beruvchilarning texnologik jarayonlarini hisobga olgan holda ta’lim

jarayonida foydalaniladigan fan (modul) va amaliyot dasturlarini ish beruvchilar bilan birga mustaqil ishlab chiqadi hamda amaliyotga joriy etadi. Bu degani, endi oʻrta boʻgʻin mutaxassislari oldindan aniq ish oʻrniga ish beruvchi qoʻygan malaka talablari asosida tayyorlanadi va kelgusida oʻsha ish oʻrniga borib joylashadi.

Shuningdek, Oʻzbekistonda ilk marta joriy oʻquv yilidan boshlab, professional taʼlim muassasalarida tadbirkorlikka yoʻnaltirilgan oʻquv rejalari tajriba sinov-tariqasida joriy etiladi. “Innovatsiya boʻlmas ekan, hech bir sohada raqobat, rivojlanish boʻlmaydi”, degan soʻzlaridan kelib chiqib, Kasb-hunar taʼlimi tizimini innovatsion rivojlantirish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash institutida innovatsion muhit, yangi makon yaratildi [3].

Professional taʼlimning sifat va samaradorligini taʼminlash maqsadida oʻquvchilar egallagan bilim, koʻnikma va malakalarini bevosita kundalik hayotida qoʻllashga oʻrgatadigan kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan taʼlim dasturlari yaratildi va yangi oʻquv yilidan tadbiriq etish boshlanadi. Yana bir muhim jihat, bundan buyon professional taʼlim muassasalari va kasb-hunarga oʻqitish markazlari imkoniyatlaridan kelib chiqib, oʻquvchilarni jalb qilgan holda issiqxona, chorvachilik, asalarichilik, baliqchilik, quyunchilik, parrandachilik, bogʻdorchilik, limonchilik, sabzavot yetishtirish, ishlab chiqarish hamda xizmat koʻrsatish sohalarida tadbirkorlik va kichik biznes tarmoqlari tashkil etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). “Bino va ishootlar konstruksiyasi”, kabi maxsus fanlar mashgʻulotlarida sxema, diagramma, modellar, maketlar, axborot texnikasi va texnologiyalaridan foydalanish asosida amalga oshirilishi kasb-hunar kollej oʻquvchilarning quruvchi kasbiga oid kompetensiyalariga tegishli boʻlgan oʻquv maʼlumotining hajmini kengaytirishga, uning mazmunini toʻldirishga olib keladi. Bunday sharoitda oʻquvchilar koʻproq oʻquv materialini mustaqil, ijodiy oʻzlashtirishlariga toʻgʻri keladi. Chunki maxsus fanlar birinchidan, oʻquvchilarning quruvchi kasbiy kompetensiyalariga oid maʼlumotlarni oʻzlashtirishini taʼminlashni yoʻlga qoʻysa, ikkinchidan, ularning oʻqish-oʻrganishlari uchun yordam beradi [4].

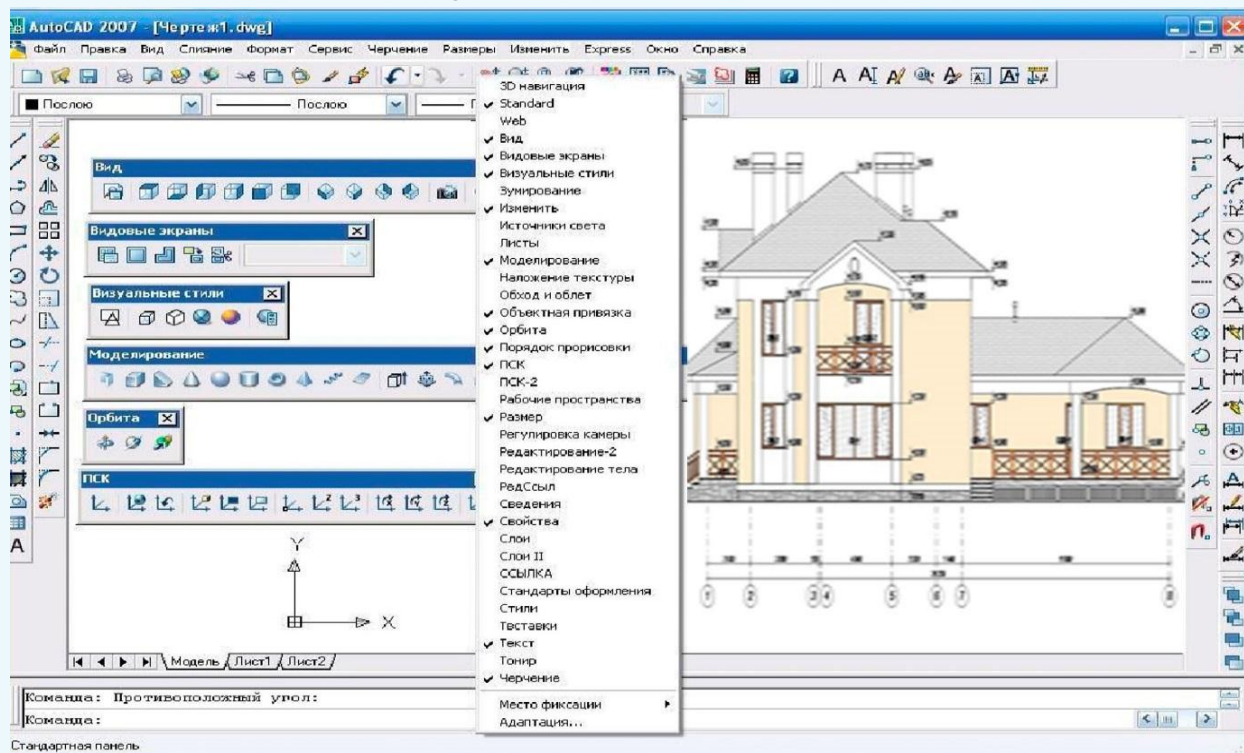
Bugungi kunda Respublikamizning har bir hududida uy-joylar qurish ijtimoiy jihatdan zaruratga aylandi. Shu jihatdan ham kasb-hunar kollejlari boʻlajak quruvchilarni tayyorlashni amalga oshirish, Davlat taʼlim standart talablarining bajarilishini nazorat qilishning tizimini yaratish, ularni yangilab borish, oʻquv adabiyotlari mazmunini modernizatsiyalash ishlarini amalga oshiruvchi uslubiy kengash faoliyatini tashkil etish, maxsus fanlarni oʻqitish mazmunini muntazam ravishda optimallashtirish maqsadida quruvchi texnologiyalari markazi faoliyatini tashkil etish kabilar maxsus fanlarni oʻqitish jarayonining samaradorligini yanada oshiradi [5].

Shu maqsada maxsus fanlarini oʻqitishda oʻquvchilarning quruvchi kasbiga oid kompetensiyalarni rivojlantirish modelining tarkibiy komponentlari (ijtimoiy buyurtma, maqsad, tashkiliy, texnologik va natijaviy)ni aniqladi. Quruvchi mutaxassislarning qurilish

chizmachiligi, binolar va ishootlar konstruksiyasi, koshinkorlik, mozaika, marmar yuzalarni qoplash va jilo berish ishlari kabilar axborot texnologiyalari yordamida ajoyib mo'jizalar yaratilayotgani sir bo'lmay qoldi. Shu jihatdan ham maxsus fanlarni o'qitishda axborot texnologiyalari ta'lim vositasi sifatida bo'lajak mutaxassislarning bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilish, amaliy dasturlar bilan ishlash, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, ta'lim natijalarini qayta ishlash, o'qitishda optimal yo'lni tanlab olish, to'plash, uzatish, saqlash va qayta ishlash imkoniyatlarini amalga oshiradi [5].

Bugungi kunda pedagog kadrlardan nafaqat o'z sohasi bo'yicha, balki zamonaviy axborot texnologiyalaridan ham ma'lum bilimlarni chuqur egallashni va ularni yoshlarga, ayniqsa, o'quvchilarga o'rgatishni talab qiladi. Hozirgi kunning talabidan kelib chiqadigan bo'lsak, muhandislik grafikasi o'qituvchilari kamida to'rtta zamonaviy grafik dastur Photoshop, Corel Draw, 3D MAX va AvtoCAD dasturlaridan dastlabki ma'lumotlarga ega bo'lishlari va ulardan foydalanib chizma primitiv-elementlarini kompyuterda loyihalashni bilishlari lozim. Shuningdek, Flesh dasturini ham bilishlari zarur. Chunki, har qanday zamonaviy elektron o'quv qo'llanmalarni ishlab chiqishda grafik imkoniyatlarni yaratish bu dasturlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

AvtoCAD imkoniyatlari yuqorida ko'rib o'tganimizdek juda keng. Shunga ko'ra u ko'p soxalarda xususan arxitektura sohasida ham keng miqyosida qo'llaniladi. Endi dars jarayonida AvtoCAD imkoniyatlarini uy-joy loyihalash misolida ko'rib chiqamiz. Eng avval AvtoCAD dasturini ishga tushiramiz (1-rasm).



1-rasm. Uy-joyni AvtoCADda loyihalash

Ma'lumki, fan-texnikaning taraqqiyoti axborotlarning keskin ko'payishiga olib keldi. Bu axborotlar o'z vaqtida qabul qilinib o'zlashtirilmasa, ertaga ular eskirib qolishi mumkin. Buning uchun axborot texnologiyalaridan biri hisoblangan internetdan

foydalanish yaxshi imkoniyatlar tugʻdiradi. Hozirgi kunda bunday mahalliy-lokal tarmoq internet va xalqaro-global tarmoq (internet) dan maxsus fanlarini oʻqitishda, oʻquv ishlab chiqarish jarayonlarida keng foydalanilmoqda va yangi-yangi maʼlumotlar, axborotlar olinmoqda. Chunonchi, internet texnologiyalari dunyoning istalgan burchagidan kompyuter vositasi orqali axborot almashish xizmatlarini provayderlar degan turli xabarchilar amalga oshirib beradi.

Internetdagi http: manbalarning www-saytlaridan kerakli axborotlarni izlash va ulardan foydalanish taʼlimga oid turli yangiliklar, maʼlumotlar, axborotlar, hatto adabiyotlar va maʼruza matnlarini ham olish mumkin. Axborot texnologiyalari taʼlim jarayonida oʻquvchilarning mantiqiy fikrlashlarini yoʻlga qoʻyish va boshqarishni amalga oshirish hamda guruh yoki yakka tartibdagi mashgʻulotlarni tashkil etish ishlarini taʼminlaydi. Demak, taʼlim jarayonida axborot texnologiyalardan foydalanish maxsus fanlarni oʻqitishning asosiy negizini tashkil etadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Bugun butun dunyoda XXI asr kompetensiyalari sifatida talqin etilayotgan “yumshoq” (soft) kompetensiyalarni shakllantirishga alohida urgʻu beriladi. Bu borada bir qator nufuzli xorijiy tadqiqot markazlari, jumladan, Butunjahon iqtisodiyot forumi tomonidan taqdim etilgan 2020 yil uchun eng muhim 10 ta kompetensiya, Yevropa uchun ustuvor tayanch kompetensiyalar, Yevropa standartlari doirasidagi Dublin deskriptorlari, Rossiya uchun ustuvor tayanch kompetensiyalar chuqur tahlil qilingan holda milliy mentalitetimizga xos va mos kompetensiyaviy yondashuv joriy etiladi. Yangi tizim uchun yaratilayotgan oʻquv adabiyotlari, kitob va darsliklar, elektron taʼlim resurslari, innovatsion, raqamlashtirilgan taʼlim texnologiyalari, ochiq elektron resurslar tarmogʻi, oʻquv adabiyotlarini xorijiy davlatlardan olib kelish, qayta ishlash, chop etish va tarqatish, kelajak kutubxonalari, kelajak auditoriyalarini yaratish jarayonlarida shu kabi muhim vazifalar doimiy diqqat markazimizda boʻladi.

-hududlar va sohalar kesimida iqtisodiy taraqqiyotga munosib hissa qoʻsha oladigan oʻrta boʻgʻin kadrlarini tayyorlash;

-yoshlarni malakali mehnat orqali oʻz hayot farovonligini taʼminlashga oʻrgatish;

-oʻz mehnat faoliyatiga innovatsion va kreativ yondashish, yaratuvchanlik, intellektual, madaniy, maʼnaviy potensialni rivojlantirish kabi kompetensiyalarni shakllantirish metodologiyasini yaratish.

Maxsus fanlarni oʻqitish jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan asosiy omillardan biri-bu oʻquvchilarning bilim egallashga boʻlgan faolligini oshirishdir. Chunki, oʻquvchining faolligi bu uning bilim va koʻnikmalarni egallash jarayonda oʻrganilayotgan oʻquv materiallarini oʻzlashtirish, oʻz fikr-mulohazalarini bayon etish va uning toʻgʻriligini himoya qilish, amaliy jihatdan baholash, oʻrganilayotgan mavzuga manbalarni muntazam ravishda koʻrgazmali targʻib etish kabilar yuqori samara beradi. Faollik tufayli

shakllantiriladigan bilim, ko'nikma va malakalar o'quvchining "shaxsiy mulki"ga ko'chadi va bu bilimlarni istagan paytda ishga solish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bundan tashqari talabalar mustaqil shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa ularning ma'ruza va amaliy darslarga tayyorgarlik ko'rish imkoniyatini ta'minladi. Buning oqibatida talabalarni har doim o'tilgan mavzu bo'yicha o'qituvchilar bilan savol-javob qilishga harakat qilayotganliklari ko'rindi [6].

Demak, maxsus fanlarni o'qitish jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning bilim olish va o'rganish faoliyatini faollashtirish, o'quv jarayonini oqilona, to'g'ri tashkil qilish, o'qitishni zamonaviy metodlari va xorij tajribalaridan foydalanish kabilar dars samaradorligini oshiribgina qolmasdan, ularning intellektual salohiyatini va erkin fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Buning uchun o'qituvchi o'quvchilarning bilim olish va o'rganish faolligini oshirishda mashg'ulot o'tkazishning turli shakllari va metodlarini ishlab chiqishi maqsadga muvofiqdir. "Kaskad" o'qitish metodi o'quv mashg'ulotlarida qo'llashni tavsiya qildik. "Kaskad"-italyancha "cascade"- "tushish" degan ma'noni anglatadi. Maxsus fanlarni o'qitishda mahsulot yoki inshootning tayyorlanish texnologik jarayonlarini teskari ketma-ketlikda qo'yish orqali o'quvchilarni kreativlikka va intellektuallikka yo'naltirishga xizmat qiladi.

Bunda, u quyidagi ko'rinishda olib boriladi Bino fasadini pardoqlashda qanday materiallardan foydalanadi? kabi savol natijasida mavjud muammo to'g'risida umumiy tasavvur olish imkonini beruvchi savol yechimini aniqlaydi. Bunda asosiy maqsad o'quvchilarning aniq va ijodiy fikrlash qobiliyatini faollashtirishdan iborat.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Yuqoridagi mulohazalar asosida quyidagi takliflarni tavsiya etishni maqsadga muvofiq deb bilamiz:

1. Professional ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan aksariyat kadrlarning ilmiy-pedagogik salohiyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni o'zlashtirishi bugungi davr talabiga javob bermasligi o'z navbatida, rivojlangan mamlakatlarning nufuzli ta'lim muassasalari bilan yaqindan hamkorlik o'rnatish, bo'lajak quruvchi mutaxassislarni tayyorlashda o'quv dasturlarida me'morchilik madaniyati xususiyatlari (bezak san'ati, kompozitsiya, konstruksiya va tektonika)ni singdirish orqali ularda qurilish loyihalarini tashhishlash, rejalashtirish va sifat ko'rsatkichlarini aniqlash ko'nikmalarini shakllantirishda xalqaro tajribaning ilg'or usul va yo'nalishlarini tatbiq etish kabilarni amalga oshirishni talab etish zarurligi ko'rsatildi.

2. Professional ta'lim muassasalari ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning quruvchi kasbiy kompetensiyalari (ijodkorlik, dizeynerlik, me'morchilik, badiiy-obrazlilik, intellektuallik, axborotlilik va izlanuvchanlik)ni rivojlantirish omillari va ularning o'zaro aloqadorligini o'rganish asosida maxsus fanlarni o'qitishni samarali tashkil etish orqali o'quvchilarning aqliy zakovatini, texnologik bilimdonligini oshirish yo'llari ishlab chiqish.

3. Ish beruvchilarning ehtiyojlari va takliflaridan hamda ilg'or xorijiy tajribadan kelib chiqib, shuningdek, iqtisodiyotning real sektoridagi tarkibiy o'zgarishlarni hisobga

olib kasb-hunar kollejlarda oʻrta boʻgʻinning mehnat bozorida talab yuqori boʻlgan mutaxassislarini tayyorlashning oʻquv rejalari va dasturlari ishlab chiqilishini tashkil etish. Oʻquvchilarning quruvchi kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish-ning texnologiyalashtirilgan taʼlim muhitini loyihaviy va tizimli yondashuvlar asosida tashkil etish va interfaol taʼlim texnologiyalari (“Kaskad”, “Zinama-zina” va “Kouching”)ni qoʻllash katta ahamiyat kasb etadi.

4. Qurilish kasb-hunar kollejlari oʻquv jarayonida nazariy bilim va amaliy koʻnikmalarni shakllantirish, erkin fikrlaydigan, kasbiy hamda hayotiy muammolarini mustaqil hal qila oladigan shaxsni rivojlantirishda maxsus fanlarni oʻqitish orqali oʻquvchilarda quruvchi kasbiy kompetensiyalarining shakllanganlik darajalarini (yuqori, oʻrta va quyi)ni baholash mezonlari (motivatsion, faoliyatli va kreativlik) ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 6 sentabrdagi PF-5812-son Farmoni.
2. Murtazayev E.M. Oʻqitishning didaktik vositalari. Kasb-hunar taʼlimi jurnali. Toshkent. №2 2012, -23-24 b.
3. Murtazaev E.M. Characteristics and Essence of Teaching Special Education in Vocational Colleges. Eastern European Scientific Journal. (Ausgabe 4-2016) www.Auris-Verlag.de, -113-118 p.
4. Murtazayev E.M. Boʻlajak kichik mutaxassislar shaxsini shakllantirish. OʻzMU xabarlar jurnali. Toshkent. -№1/4, 2016,- 189-191 b.
5. Olimov Q.T., Ashurova S.Y. Zamonaviy taʼlim texnologiyalari. -T.,2007.-87 b.
6. Fayziev, M. (2020). Methods of teaching the "operators" section in the teaching of pascal programming language on the basis of a logical scheme of concepts. [Journal of Critical Review](http://www.icreview.com/fulltext/197-1596870648.pdf?1597229253), 2056-2060. <http://www.icreview.com/fulltext/197-1596870648.pdf?1597229253>